

POESIA I CIUTAT

DR. CARLES DUARTE,
Departament de Presidència

La ciutat és la construcció humana per excel·lència, l'espai configurat per l'ésser humà com el més idoni per a desenvolupar les seves potencialitats. Altres éssers vivents adopten o creen uns altres tipus d'escenaris per a la seva existència mentre, del «teixit de pedra» de les ciutats, els humans en fem recer i refugi davant les inclemències de la natura, fins al punt d'allunyar-nos-en potser desmesuradament i de perdre'n a cops la necessària consciència, que la contemplació dels jardins o el cel ens permeten retrobar. De fet, la paraula *ciutat* ens remet, a més, a *civilització*, és a dir, a cultura, a forma de viure i a model de societat, i ens remet també a *cívic* i a *civisme*, és a dir, a ètica, a la moral que regula la vida en comú amb altres, a valors solidaris, al sentit de responsabilitat compartida.

Si bé és cert que l'home de Neandertal havia viscut en caveres, també ho és que les primeres grans formes de civilització que continuen suscitant avui la nostra admiració queden associades a les ciutats, com en el cas de les civilitzacions sumèria, babilònica o assíria a Mesopotàmia, o el de l'Egipte dels faraons, amb ciutats com Memfis o Tebes i on quan el faraó Akhenaton trenca amb el politeisme imperant per imposar el monoteisme centrat en el déu solar Aton emprèn alhora la fundació d'una nova ciutat, coneguda com a Al-Amarna o Akhenaton, com a expressió del nou ordre que es volia instaurar.

Avui també, a l'inici del segle XXI, les ciutats compleixen una funció decisiva en l'articulació de la vida humana sobre el territori i són exponents de l'avantguarda i del progrés. De fet, en les agendes dels principals dirigents del món constatem el contrast entre l'orientació que podríem qualificar de *green* o més ecològica, caracteritzada per l'atenció preferent que es reclama per a la preservació de la natura i el medi ambient, i l'orientació que podríem qualificar com a *brown*, que té com a prioritat la urbanització i el desenvolupament.

Mentre els països més avançats són fermes partidaris de dedicar grans esforços a la conservació de la natura, els països menys avançats econòmicament consideren que, sense menystenir la importància del medi ambient, cal en primer lloc garantir l'alimentació, l'habitatge i el benestar més essencial a les persones que encara tenen grans dificultats per a accedir-hi. És a dir, que el procés urbanitzador prossegueix incessant.

La relació del poeta amb la ciutat es dibuixa de maneres ben diverses. D'una banda, el poeta viu la ciutat com una veritable cruïlla, com un indret on confluïr amb altres autors i on es poden teixir una xarxa de lligams que acaben provocant la formació de generacions literàries, com ha succeït precisament a Vic, o que es concreten en tertúlies, revistes, lectures o festivals de poesia. La ciutat és, a més, el lloc on es constitueixen les editorials i des d'on els mitjans de comunicació projecten i difonen enfora l'obra dels poetes.

Afegim-hi que, com a punt de trobada que són, esdevenen el gresol que dóna lloc a l'emergència d'un fructífer diàleg de poetes amb pintors, escultors, músics, arquitectes..., com va passar per exemple en el París d'ara fa un segle.

Una altra visió de la relació entre el poeta i la ciutat és la que es produeix quan el poeta fa de la ciutat motiu i font d'inspiració de la seva obra literària. Ben lluny del batec que

alena en les obres bucòliques de Teòcrit o Virgili, la ciutat ha anat ocupant al llarg dels segles una presència creixent i a hores d'ara ocupa sovint un lloc protagonista en la poesia contemporània. L'any Verdaguer ens duu a evocar en aquest punt la seva *Oda a Barcelona*, que s'inicia així:

Quan a la falda et miro de Montjuïc seguida,
m'apar veure't als braços d'Alcides gegantí
que per guardar sa filla del seu costat nascuda
en serra transformant-se s'hagués quedat aquí,

que tindrà després una represa en l'*Oda nova a Barcelona* de Joan Maragall, en la que va escriure Joan Oliver «Pere Quart» en el trasbalsat any 1936 i en la *Novíssima oda a Barcelona* de José Agustín Goytisolo. Les odes successives ens ofereixen interpretacions diverses i sovint netament diferenciades de la ciutat. Durant la segona meitat del segle xx la poesia de matèria urbana s'ha anat endinsant, seguint els camins traçats per la narrativa, en una mirada menys clàssica, cultista i ordenada, menys harmònica i diguem-ne noucentista, i s'ha anat nodrint del món *hippy* i *underground*, de l'estètica de l'abandó i el desempament dels escenaris descarnats de la marginalitat, fins al frontal qüestionament del sistema social vigent.

Un tercer aspecte de la relació del poeta amb la ciutat és el contrast entre la perspectiva centrada gairebé exclusivament en l'existència personal, d'una naturalesa més intimista, romàntica o experiencial, i la posició del poeta que, més enllà de nodrir la seva obra de la seva realitat individual, busca donar-hi un contingut cívic i moral, en una expressió de compromís amb els altres, amb la voluntat d'unir el seu destí vital a un somni compartit. Es tracta del poeta que se sent part d'un jo col·lectiu i que adreça un missatge que invoca uns valors i que vol sacsejar consciències.

No em vull estar en aquest punt de citar un bellíssim poema de Màrius Torres, *La ciutat llunyana*, escrit l'any 1939,

malalt i enmig de la tragèdia dels darrers moments de la Guerra Civil, que s'inicia així:

Ara que el braç potent de les fúries aterra
la ciutat d'ideals que volíem bastir,
entre runes de somnis colgats, més prop de terra,
Pàtria, guarda'ns: –la terra no sabrà mai mentir,

i que més endavant continua així:

Qui pogués oblidar la ciutat que s'enfonsa!
Més llunyana, més lliure, una altra n'hi ha potser,
que ens envia, per sobre d'aquest temps presoner,
batecs d'aire i de fe.

L'idealisme que amara aquests versos em duu a recordar la condemna que Plató fa dels poetes en la seva obra *La república*, on propugna l'expulsió dels poetes de la *polis* i on afirma, des d'un rebuig racionalista de l'univers mític que envolta la poesia: «Diguem, doncs, de tots els poetes, començant per Homer, que tant si tracten en els seus versos de la virtut com de qualsevol altra matèria, no són més que imitadors de fantasmes, sense arribar mai a la realitat.»

Vicenç Llorca, en una conferència pronunciada l'any 1999 a la Universitat de la Sorbona sobre el poeta en la *polis*, recollia, com a exponents d'una visió oposada respecte a la platònica sobre el paper social dels poetes, els testimonis, entre altres, de Hölderlin, que defensava la perdurabilitat del que funden els poetes, o de Novalis, que apel·lava a la capacitat transformadora de la poesia.

També situat en un posició ben allunyada de la de Plató, un polític tan eminent com Jordi Pujol reivindicava recentment, referint-se a Miquel Martí i Pol, el paper d'estímul i revulsiu cívic i de vegades èpic que els poetes poden aportar, i convé que aportin, a la societat. En un text seu de 1961, escrit, doncs, en ple franquisme, Jordi Pujol ja assenyalava: «El que ens cal no són paraules vulgars i corrents, ni tampoc paraules sàvies i erudites. Només paraules màgiques, només

paraules poètiques poden salvar.» I afegia: «No ens calen mestres d'oratória (...) El que ens calen són homes capaços de sentir, de voler i d'estimar intensament. El que ens calen són mestres d'energia», una expressió que Pujol ha aplicat, per exemple, a Miquel Martí i Pol.

Un debat persistent ha acompanyat les relacions entre poesia i poder i entre poesia i política, plantejat sobretot a l'entorn de la compatibilitat entre la llibertat que l'escriptura poètica cal que tingui tothora i la implicació del poeta en tasques cíviqes, que cal reconèixer que ha arribat a portar a lamentables, i fins i tot grotesques, actituds servils en poemes que responen a la voluntat de mitificar líders o, posem per cas, dedicats a un partit polític, com en la Rússia soviètica.

D'altra banda, antigament era força habitual que els poetes fossin o bé homes poderosos o bé persones que es movien prop del poder (recordem en el cas de la poesia catalana medieval els noms prou emblemàtics d'Ausiàs Marc o de Jordi de Sant Jordi, que va ser cambrer del rei Alfons el Magnànim), entre altres raons perquè la poesia per ella mateixa no podia garantir als poetes els ingressos necessaris per a llur subsistència.

Les circumstàncies dramàtiques, i sovint adverses, que han marcat el nostre segle xx, amb dictadures, la Guerra Civil, l'exili i la resistència antifranquista, expliquen el gran nombre i la indiscutible importància dels poetes catalans que han escrit obres d'un clar compromís cívic, com Joan Oliver «Pere Quart», Salvador Espriu, Vicent Andrés i Estellés o Miquel Martí i Pol, i de poetes que, en els períodes en què Catalunya ha pogut gaudir d'institucions d'autogovern, s'han implicat directament en l'acció política, com Ventura Gassol o Joan Alavedra durant la Generalitat republicana. En altres literatures, però, podem trobar també grans poetes compromesos en la defensa d'un model de societat, com, per exemple, és el cas del que podem associar a noms com Vladimir Maiakovski, Bertolt Brecht o Pablo Neruda.

En una Europa amb uns elevats nivells de benestar, amb una societat cada vegada més avançada, que cerca cada cop més la comoditat, que considera prioritària la satisfacció de les ambicions individuals i que pot caure fàcilment en l'autocomplaença, cal reivindicar la força mobilitzadora de la paraula poètica que toqui el cor dels homes, que sacsegi l'esperit i la consciència dels pobles, que esquerdi la carcassa de la indiferència i de l'egoisme exacerbats que trobem pertot, per a projectar de nou un missatge d'idealisme generós com el que Màrius Torres transmetia en el seu poema *La ciutat llunyana*.

Sr. Lluís Soldevila, Dr. Carles Duarte.

COL·LOQUI

Antoni Bosch: Al fil del que ha anat dient, se m'ha plantejat una qüestió polèmica: el contrast entre el poeta de la ciutat i l'arquitecte. A mi em sembla que el poeta de la ciutat és l'arquitecte. Si la ciutat és *pòlis*, per què hi calen les paraules? Segons com, semblaria que li calen poetes de paraula perquè l'arquitecte ho ha fet malament!

Carles Duarte: El poema de Màrius Torres que he llegit parla de l'arquitectura. Parla de l'arquitecte com a constructor de la ciutat... Abans he parlat del diàleg entre les diferents disciplines artístiques. Avui *La Vanguardia* anuncia que en el 2004 hi haurà una exposició sobre l'espai urbà. El que jo crec és que hem de fer un espai habitable. L'edificació o construcció és el fruit del talent constructiu d'arquitectes i urbanistes. La poesia i l'arquitectura han de dialogar més. A mi em sembla que la poesia és indispensable en la vida de les ciutats. L'espai ens dona el lloc de la convivència, però la poesia entra dins nostre, trenca la crosta de la rutina, ens alleugereix del dolor humà. La poesia és del tot necessària, com ho és la paraula, perquè l'home pugui aspirar a una certa comprensió del món. L'arquitectura ha de tenir un aspecte ètic i cívic, però la poesia és del tot necessària.

Jordi Sales: Voldria comentar una cosa així com un acús de rebut d'això de «Plató i Pujol». D'entrada, constatar que tots dos noms comencen per la mateixa lletra de l'abecedari: potser és això el que pensava el ponent contraposant aquests dos autors... Però el que vull comentar és un aspecte d'aquesta alternativa, la qüestió de la veritat. La Ciutat llunyana de Màrius Torres és la dels pelegrins, i en el poema el poeta estableix una veritat molt essencial de la condició humana... Si Plató expulsa els poetes, és perquè diuen mentides: la categoria essencial sobre la qual juga la querella entre la poesia i la filosofia és la categoria de veritat. És perquè els poetes falten a la veritat, que els expulsa. Segons l'opinió que vostè ha manifestat, el president Pujol és el bo, perquè, a diferència de Plató, reconeix als poetes la seva funció; ara bé: segons el president Pujol (i vostè mateix) la funció dels poetes no es defineix en termes de veritat, sinó en termes d'energia. Formula el paper del poeta en termes energètics, com si parlés de petroli o de benzina, i

ens diu; «ens calen ideals, paraules enceses que moguin la gent a l'acció... i nosaltres ja ens ho farem». Perdoni'm la fórmula, però vostè el que ve a demanar és mà d'obra barata per a la mobilització política. Però jo em demano: cal moure la gent, a fer què? Per què cal moure'ls?... Em penso que seria millor pensar la relació entre la gent i els polítics en termes de col·laboració. Molt em temo que el vell Plató ens ho podria ensenyar molt millor...

Carles Duarte: La política és una activitat que quan s'exerceix des del govern té un component molt material. Per exemple: que es dobli l'Eix Transversal, que hi hagi recursos per a això i per a allò, etc. Això tendeix a crear unes condicions de benestar, però la política no pot ser tan sols això, perquè seria la mera gestió, amb el risc d'equivocar-se però mera gestió. La política no pot ser això i prou, perquè té l'aspecte essencial de creació de societat. No solament satisfà necessitats materials, sinó que hi ha un factor essencial de direcció moral, de projecte compartit, que fa que la gent se senti il·luminada i compromesa en un projecte compartit. Permetin-me una il·lustració: Giddens reclamava fa poc un nou patriotisme pensant en la societat britànica i en la immigració que hi arriba. En això els poetes juguen un paper essencial. La paraula poètica és aleshores determinant: quan el polític sap trobar les paraules, toca el cor de les persones i pot convocar així unes energies que poden compartir un projecte. El polític ha de ser conscient del poder que té la paraula, del poder de convocatòria.

Ramon Muntanyà: Només una acotació. Seré pragmàtic: l'urbanisme ha estat en la pràctica, d'una manera real, envaït pels arquitectes. Pensant en Màrius Torres, se m'acut preguntar: per què els filòsofs no reivindiquen aquesta funció que han assumit de forma exclusiva els arquitectes? I els sociòlegs? I per què no també els poetes? Es tracta de fer aquell espai en què és possible viure, i això no és competència exclusiva dels arquitectes. Encara podríem afegir: i els artistes i... els polítics! Els polítics cal que tinguin en compte que fer política no és solament administrar. El polític ha de ser també previsor, i ha de treballar per la construcció de la societat. Cal, en suma, que ningú no detenti aquest paper: fer la ciutat és cosa de tots.

Dídac Ramírez: M'ha interessat molt l'exposició i el to, el to de

reflexió. Una qüestió: l'arquitecte ha de tenir qualitats de poeta, de filòsof, de tot plegat una mica, perquè és qui fa que a les ciutats es visqui millor o pitjor. No cal posar exemples de barris on es viu malament, i, per tant, la qüestió és important. Per la meua part, no estic segur que la relació entre política i poesia sigui ben bé com vostè l'ha plantejada. Perquè vostè ha dit: «poeta, per tant lliure», però això no ho veig clar. En realitat el poder polític el que vol és coartar: per moltes energies que es vulguin alliberar, es volen alliberar només les que contribueixin a portar a terme el projecte que de bona fe unes persones pensen que és el millor per a la ciutat. El seu poeta respon a la idea de l'intel·lectual orgànic portat al servei del poder que es vol constituir. Jo voldria que des del poder s'afavorís igualment aquella poesia que va en contra del projecte que es vol construir. Per dir la veritat, això no acostuma a ser així.

Carles Duarte: És bo que hi hagi poetes en el món de la política. Per això hi sóc. En el món de la política cal que hi hagi gent que tingui ideals. Això és bo. En aquest món dur, aspre, agre, és bo que hi hagi la presència poètica, és saludable. Convé, però, que la poesia no sigui servil. Hi ha el cas de Maiakovski, per exemple, que es va implicar amb la Revolució soviètica però després, defraudat, la va abandonar. La poesia pot dialogar amb el món de la política sempre que no sigui llogoteria. Per sort al nostre país això no passa: jo no veig que es facin poesies dedicades al president Pujol... per sort! Em sembla que els pobles necessiten ànima i que els poetes interpreten millor que els altres l'ànima dels pobles, i aquesta és la raó per la qual convé implicar-los en la construcció d'un país.

Aquesta funció creadora de l'ànima d'un poble ha estat reconeguda moltes vegades. Un llibre recent d'un arqueòleg jueu defensa una teoria curiosa en relació a la Bíblia. Explica que la Bíblia va ser escrita en el 1250 aC amb una finalitat política, per a la formació de la societat jueva. Segons aquesta teoria, Abram, Isaac i Jacob no van existir pas, sinó que són productes d'una empresa conscient de creació mítica del passat per redreçar el present –per unificar els regnes de Judà i d'Israel. La teoria és, certament, molt discutible, però ens mostra la voluntat d'una literatura per construir un poble. Deixant de banda el poble jueu, aquest cas s'ha repetit en altres ocasions. Jo el que dic és que és bona aquesta presència de la poesia en la política –sempre que la poesia no esdevingui servil.

Ignasi Roviró: Per a pensar bé la qüestió cal introduir la noció de retòrica. La política té l'ideal de construir, però per a fer-ho necessita la retòrica. La necessita per a trobar l'art del discurs bell, del dir adequat. Això ens fa replantejar el paper del poeta. La retòrica com a discurs que fa bonic i brillant allò que vull dir no és pas propi del poeta, sinó del polític, que ha de triar el llenguatge adequat al públic que té al davant per a convèncer-lo. La retòrica no hauria de ser l'art de persuadir, sinó l'art d'expressar bé, però si no ho he entès malament el poeta per a vostè és aquell que és capaç de revolta...

Carles Duarte: Sí, i també capaç de commoure, d'exaltar, de transmetre una il·lusió... Si la retòrica no és capaç de commoure, el polític serà de perfil gris. En el llenguatge de la política és important, no solament adequar-se al destinatari, sinó també commoure i sacsejar. Una condició necessària per a dedicar-se a la política és estimar les persones i, precisament per això, el polític ha de parlar al cor de les persones. Ha d'haver-hi un sentiment que uneixi el polític amb la gent. I com que el món de les emocions és el món de la poesia, cal que estigui present en la política.

Maribel Salvatierra: Crec que hi ha un punt que era metafòric. La referència de Màrius Torres a l'arquitectura és una metàfora, vol dir que cal construir un país pur, clar i net –no vol pas dir que la construcció hagi d'estar en mans dels arquitectes professionals! Pel que fa al rebuig platònic dels poetes, cal recordar que en aquell moment Atenes es trobava en plena crisi, estava desfeta, i els poetes del moment insistien en la mentida que destruïa Atenes. Per això Plató diu que això no convé, que *aquells* poetes no convenen. El que no s'hi val és enganyar els pobles! I això em fa tornar a Màrius Torres: el que s'ha de construir no són pas ponts i edificis, sinó una gent que pensi amb ànima que volem fer i que siguin ciutadans i persones dignes.

Carles Duarte: Jo admiro Plató. Els diàlegs, com *El banquet*, són obres poètiques. Però ell és dur i contundent: es refereix fins i tot a Homer titllant-lo d'«imitador de fantasmes». Contra els somnis i els deliris, reclama un seny ordenador. Jo el que dic és que la poesia pot ser encarnada en forma de deliri, però que, tanmateix, el factor poètic és un factor mobilitzador que enriqueix la vida de la ciutat.